

Березюк О.С. Ідеї формування етнокультурологічного компонента в спадщині К.Д. Ушинського /О.С. Березюк // Історико-педагогічний альманах. Випуск 3. Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення: збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. – Житомир: ФОП Левковець, 2015. – 226 с.

*Березюк О.С.,
кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Ідеї формування етнокультурологічного компонента в спадщині

К.Д. Ушинського

Світогляд К.Д. Ушинського формувався під впливом духовного життя українського народу та прогресивної європейської філософської думки. Він стояв на позиції зацікавлення історією свого народу, мовою, скульклором, етнографією, проголошував потребу гуманних реформ в освіті, К.Д. Ушинський прагнув через ідею визволення народів з-під чужої влади втілити в життя і проблеми педагогічні.

Свій, цілком оригінальний підхід виявив К.Д. Ушинський у трактуванні самої педагогіки. Він вчив «розрізняти педагогіку в широкому розумінні, як серед знань потрібних або корисних для педагога, і педагогіку у вузькому розумінні, як зібрання наук, спрямованих до однієї мети, і педагогіку у вузькому розумінні, як теорію мистецтва, виведеною з цих наук» [1, с. 193].

К.Д. Ушинський науково довів необхідність враховувати в навчально-виховному процесі національну приналежність дитини, національну особливість її характеру, що може спадково передаватись і «служить найміцнішою основою для всього, що становить згодом ловний характер людини» [2, с. 126].

К.Д. Ушинський вважав, що основою педагогічної системи є принцип народності, який ґрунтується на навчанні дітей рідною мовою, тобто народ повинен мати школу, побудовану на національних засадах. Саме цьому присвячена одна з його найвизначніших праць «Про народність у громадському вихованні», в якій видатний педагог писав: «Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку може розраховувати виховання: це те, що ми зовемо народністю» [3, с. 99].

Під народністю К.Д. Ушинський розумів своєрідність кожного народу, нації, зумовлену її історичним розвитком, географічними, природними умовами. Сюди входять такі поняття як національний характер, національна психологія, народні традиції, звичаї, обряди, свята, символи та ін. «Народ без народності – тіло без душі, якому лишається тільки піддатися законові розкладу і знищитися в інших тілах, що зберегли свою самобутність» [3, с. 100]. К.Д. Ушинський довів, що кожен

народ, який хоче себе зберегти як націю, повинен з покоління в покоління плекати власну, властиву тільки йому «народну» педагогіку та власну систему національного виховання.

Народну педагогіку вчений вважав підґрунтям всього навчально-виховного процесу. Він перший увів поняття «народна педагогіка» в науковий обіг, обґрунтував правомірність цього терміна в педагогічній теорії, довів, що народну педагогіку потрібно всебічно вивчати.

К.Д. Ушинський писав, що «виховання створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [2, с. 100].

В багатьох своїх працях К.Д. Ушинський активно використовував джерела народної педагогіки: фольклор, етнографію, історію рідного краю та ін. Лише в «Рідному слові» видатний педагог використав понад 500 прислів'їв, приказок, народних казок, пісень, скоромовок та ін. Казку К.Д. Ушинський назвав першою і блискучою спробою народної педагогіки, виразником педагогічного генію народу.

Кожен народ прагне мати свою власну систему національного виховання. Першоосновою національного виховання є рідна мова. К.Д. Ушинський у статті «Рідне слово» назвав її «великим народним педагогом», «найбільшим народним наставником». «Мова найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що віджилі, живущі і майбутні покоління об'єднує в одне велике, історично живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, а є якраз саме цим життям, коли зникає народна мова – народу нема більше!» – писав вчений у статті «Рідне слово» [4, с. 123]. Видатний педагог завжди виступав проти того, що царський уряд Росії забороняв вивчати і навчатись української мови в школах України. Будучи українцем, К.Д. Ушинський пишався своєю національною приналежністю, любив Україну, багато років пропрацював в Коростишівській гімназії, де зараз Коростишівський педагогічний коледж, який входить до навчального комплексу Житомирського державного університету імені Івана Франка.

К.Д. Ушинський розробив наукові засади національного виховання. Національним він вважав те виховання, яке історично склалося у певної нації, змістом і засобами підпорядковане самобутній природі дитини, потребам забезпечення її належного тілесного, чуттєво-вольового, інтелектуального, духовно-морального і естетичного розвитку, засвоєнню національних, місцевих етнографічних й загальнолюдських культурних цінностей, формуванню довершеної особистості, національно свідомого представника своєї нації. Всі напрямки функціональної системи виховання народної педагогіки вчений активно вистосував в своїх педагогічних працях; форми і методи народного виховання, практикував при розробці методик виховної роботи з дітьми. Запозичення одним народом в іншою виховних систем є неможливим, не можна

виховуватись за чужою педагогічною системою, якою б зразковою вона не була. Виховання повинно відповідати національній психології дитини.

Виховна система К.Д. Ушинського за основу бере мудрість народної педагогіки. Виховання педагог визначає як певний цілеспрямований і систематичний вплив на тіло, душу й розум дитини з метою формування в неї якостей здорової, розумної, моральної, релігійної, національно свідомої, творчо ініціативної, культурної, освіченої людини.

Мета народної педагогіки – виховати здорову, щасливу людину – дуже близька К.Д. Ушинському. І духовно-моральне виховання, і розумове, і фізичне, інші напрями виховної роботи повинні являти собою єдине ціле, гармонію родинно-громадсько-шкільного впливу, що має за мету зміцнення здоров'я, розумових сил, розвиток здібностей дитини [5].

В дидактичній системі К.Д. Ушинського також велике місце займає народна педагогіка, а саме народна дидактика. В підручниках для початкового навчання «Дитячий світ», «Рідне слово» та інших показано застосування і словесних, практичних, ігрових, наочних методів навчання, групове навчання, похід, коментоване читання та інші методи і форми навчання.

Шанобливе ставлення до вчителя, вихователя, яке завжди підтримувала народна педагогіка, також знайшло місце в педагогічній спадщині великого вченого. Видатний вчитель вчителів висловлює думку, що «без особистого безпосереднього впливу вихователя на виховання, справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе, тільки особисте може діяти на розвиток і визначення особистості, характер може сформувати характер» [1, с. 27].

Отже, національний підхід є визначальним в педагогічній спадщині К.Д. Ушинського, а сам педагог виступив одним із основоположників української національної системи навчання та виховання.

Список використаних джерел

1. Ушинський К. Людина як предмет виховання // Вибрані педагогічні твори. У 2 – х т. Т. I. – К., 1982.
2. Ушинський К. Питання про народні школи // Вибрані педагогічні твори. У 2 – х т. Т. 1. – К., 1982.
3. Ушинський К. Про наочність у громадському вихованні. – Вибрані педагогічні твори. У 2 – х т. – Т. 2. – К., 1982.
4. Ушинський К. Рідне слово // Вибрані педагогічні твори. У 2 – х т. Т. 1. – К., 1982.
5. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки. – Київ, 1995.